

Kravaller, heroinet och familjen

(publicerat i Narkotikafrågan nr 5, 2009)

Det finns en mörk och en ljus bild när man ska beskriva narkotikasituationen i Grekland. Mörkret gäller heroinet, behandlingsresurserna och narkotikasmugglingen. Ljuset handlar att så få unga provar narkotika och familjens skyddande roll.

Text: Pelle Olsson ©

Den mörka sidan av Grekland märks på gatorna mellan Omonia-torget och Stadshuset i Aten. Ingen annan stans i Europa kan man se så mycket poliser. I varenda gathörn står en grupp i mörkblå uniformer och baskrar på huvudena. De spanar in i gränderna som är namngivna efter de stora filosoferna Sofokles, Sokrates, Anaxagoras. Det är här missbrukare, langare och illegala invandrare samlas. Det är här flera av metadonmottagningarna ligger. Det är här trottoarerna är täckta av tygstycken med varor på. Bredvid står unga mörkhyade män. Överallt samma grejer till försäljning: kalsonger, strumpor, väskor. Eller mekaniska leksaker. Var och varannan säljer en liten cykel med en gubbe på som trampar runt i en stor cirkel så att förbipasserande måste hoppa åt sidan. Så fort polisen närmar sig rafsas allting ihop till en säck som bärs iväg runt hörnet.

– Mavro, viskar en ung kille i gul tröja.

– Förlåt?

Den unge mannen ler när han förklarar. Haschish. (Mavro betyder egentligen svart.) Överlägsen kvalitet. Han nämner ett Ortsnamn i Albanien, men får ändå inte sälja något. Sen lyser han upp när han hör att den ointresserade kunden är från Sverige. Han sträcker fram handen och hälsar. Berättar att han bott i Göteborg och börjar ställa artiga frågor på knagglig svenska. Något mer om sig själv vill han inte prata om.

Det är inte bara narkotikahandeln och den stora mängden flyktingar som är orsaken till polisnärvaron. Grekland har sedan ett halvår skakats av politiska kriser, korruptionsskandaler och våldsamma gatukravaller som utlöstes när polisen sköt ihjäl en 15-årig pojke i december under en demonstration. Inte sedan militärjuntan störtades 1974 har situationen varit så allvarlig.

En och en halv miljon flyktingar

– Det väller in immigranter till Grekland, säger **Jack Stanton** som är psykoterapeut och en av grundarna för preventionscentret Athina Pronaia. De är utbildade och har inget arbete, så de börjar med det enklaste för att skaffa pengar: att sälja narkotika. Och så börjar de själva använda. De är inte droganvändare från början och inte langare heller.

Det har kommit uppåt en och en halv miljon flyktingar till Grekland under senare år varav en kvarts miljon är papperslösa. Inget annat land i Europa (förutom Malta) tar emot så många i förhållande till folkmängden som bara är 11 miljoner.

Stanton är själv immigrant, från Kanada, då han gifte sig med en ”en underbar grekisk kvinna” för 13 år sedan. Det var innan den stora invandrarvågen.

– Det här är en ny situation, säger han. Förutom de som bott här lite längre: albaner, rumäner och bulgarer, har vi folk från Sierra Leone, Pakistan, Iran, Irak, Bangla Desh... Vad kommer inte att hända med alla dessa unga människor i framtiden! Du har själv sett hur det ser ut på Sofoklesgatan. Vanliga atenare går inte in i det området. Det hjälper inte att det är en massa poliser. Missbrukarna och langarna är många fler. De olika grupperna bekämpar varandra för att hålla kontrollen över vissa kvarter. Greker är normalt gästfria, generösa och vänliga. Så är kulturen här, men nu börjar folk bli rasistiska.

Grekisk narkomanvård

Problemdrogen nummer ett är heroin. Det finns 20-25 000 heroinmissbrukare i landet och inom narkomanvården har 88 procent av alla klienter heroin – i vissa fall andra opiater – som huvuddrog. Europa som helhet ligger på 60 procent. Av de narkotikarelaterade dödsfallen ligger heroin bakom 97 procent. Antalet heroinister per 1000 invånare ligger ändå under medeltalen jämfört med övriga Europa. Orsaken till heroinets dominans i Grekland är att missbruk av andra sorters narkotika fortfarande är låg.

– När nya samhällsproblem dyker i Europa brukar det dröja tio år innan de kommer till Grekland. Därför släpade också narkomanvården efter, säger Eleni Votika, som är chef för behandlingshemmet DIAVASI i Aten.

Hon berättar att det dröjde länge innan det över huvud taget erbjöds någon behandling. De drogberoende fick vända sig till den allmänna psykiatrin. Först 1983 startade den första terapeutiska gemenskapen för narkomaner i Thessaloniki.

– Det började med day-top filosofin som i sin tur var influerad av 12-stepsbehandlingen, fortsätter Votika. Målet, utöver drogfriheten, var att fullständigt återanpassa klienterna till samhället så att det blev fungerande medborgare.

All vård bedrevs av KETHEA, (förkortning för: Behandlingscentrum för beroende individer), som till hälften finansieras av staten och till hälften av privata donatorer. Idag har organisationen över 90 behandlingsenheter över hela landet, varav DIAVASI är en.

KETHEAs monopol bröts 1993 då det helstatliga OKANA (Organisationen mot narkotika) påbörjade sin verksamhet.

– Fram till dess fanns ett motstånd mot substitutionsbehandling, säger George Fotinopoulos, OKANAs nuvarande president. Till slut lyckades den vetenskapliga världen övertyga politikerna att det även behövdes även medicinsk behandling och vi kunde starta det första metadonprogrammet 1996.

Behandling med ersättningsdroger växer snabbt. Idag får 4200 personer metadon eller Subutex. Ändå står 5100 heroinister i kö för att komma in på ett program. Debatten i media om narkotikaproblemet handlar väldigt mycket om denna kölista.

– Vi har 24 mottagningar för metadon eller Subutex runt om i Grekland, säger Fotinopoulos, men nu har vi fått klart med finansiering av ytterligare 10 fram till 2010. Då kommer hela Grekland att täckas in, åtminstone geografiskt.

Grek-kanadensaren Jack Stanton är inte så glad åt den utvecklingen.

– Metadon är ingen botemedel, det är ett plåster. Det ger minskad kriminalitet och minskade hälsorisker, men om klienten inte får någon annan behandling samtidigt kommer han att fortsätta att leta efter sina kickar och fortsätta ta andra droger vid sidan om.

Metadon ska bara användas till den tyngsta gruppen. När en ung person vill börja med metadon, så tycker jag synd om honom. Jag tror att han kan få ett bättre alternativ med andra drogfria behandlingsformer.

Metadon och buprenorfin

Evangelos Kafetzopoulos, professor i farmakologi och chef för den största metadonmottagningen i Aten och hela Grekland – 750 patienter – välkomnar det utökade antalet platser. Han tycker inte att det finns något motsatsförhållande mellan medicinsk behandling och drogfri behandling.

– Vi ska erbjuda det som efterfrågas. Metadon är populärt, men alla som skrivs in här måste först ha försökt med drogfri behandling. De flesta har gjort det många gånger, men misslyckats innan de kommer till oss.

Han berättar att utvecklingen går mer och mer mot buprenorfin (Subutex) och den nya tabletten Suboxone som det hittills inte finns någon svart marknad för eftersom denna inte fungerar att injicera.

Fram till idag har alla ersättningsdroger bara delats ut på mottagningarna, men en ny lag kommer att ge även privatläkare rätten att skriva ut dem. Det blir billigare och man kan lättare öka antalet narkomaner som får hjälp.

– Tidigare hade jag ogillat en sådan verksamhet, men nu har vi denna väntelista. Vi kan inte ha så dyra program som det här om alla som behöver metadon eller buprenorfin ska kunna få det.

Den relativt nyöppnade buprenorfinmottagningen i Aten har 130 patienter. Ungefär 2-3 procent av dem lämnar programmet som drogfria per år, berättar psykiatern och vice verksamhetschefen **Emmy Kutsopoulou**. Hon tror att tre av tio tar andra droger vid sidan om.

– Det är inte så bra resultat, men ändå bättre än de flesta andra mottagningar. 70-75 procent av patienterna har förbättrat sina liv. Det är det viktiga, påpekar hon.

Polisen

Grekland ligger geografiskt illa till när det gäller narkotikasmuggling, särskilt av heroin. Här går den traditionella Balkan-rutten förbi som förbinder de heroinproducerande länderna i Asien med mottagarländerna i Europa.

Det här berättar polisöverste **Dimitrios Galatoulas** som är chef för en av rikspolisens antinarkotikasektioner.

– Vi har också vår långa kuststräcka där det smugglas in narkotika. Under senare tid har vi blivit ett införselland för kokain på väg både till den inhemska markanden

och till resten av Europa. Men mest påverkas vi av vår granne Albanien. Härifrån kommer hasch och även heroin som enligt underrättelser har börjat tillverkas där.

Galatoulas menar att detta är polisens huvuduppgift; att stoppa narkotikan vid gränserna och langningen.

– Det är förbjudet att konsumera narkotika, säger han, men lagstiftningen har blivit ganska mild mot användarna under senare år. De ska in i behandling och det är inte vår uppgift. Okej, vi kan gripa dem och sätta de i fängelse om de har tillräckligt stora mängder på sig – mer än några gram heroin eller tio gram cannabis – men sedan kommer de tillbaka och fortsätter.

Något organiserat samarbete mellan polisen och behandlings- och preventionsorganisationerna finns.

– Varje myndighet har sina uppgifter att lösa. Vi arbetar för att minska tillgången, andra för att minska efterfrågan.

Lägst i Europa på cannabis

Den ljusa sidan av den grekiska narkotikasituationen presenteras av REITOX Focal Point. Här görs de drogvaneundersökningar som rapporteras till EMCDDA, Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamissbruk. Grekland ligger mycket bra till i statistiken. Ofta lägst i hela Europa.

– De högsta siffrorna i vår historia hittar man 1998-1999, säger epidemiologen **Anastasios Fotiou**. Det var ändå lägre än de flesta länder i Europa. Sedan dess har droganvändningen minskat.

Enligt den alldeles färskaste alleuropeiska skolrapporten ESPAD 2007, som handlar om 15-16-åringar, har 6 procent av de grekiska ungdomarna någon gång provat cannabis. Det är bara Armenien, Rumänien och Cypern som ligger lägre. Sverige ligger på 7 procent. Värst är Tjeckien 45 procent. Europagenomsnittet är 19 procent.

Grekland ligger också betydligt under de europeiska medelvärdena när det gäller missbruk av andra narkotikasorter, tabletter och berusningsdrickande.

Manina Terzidou, chef för REITOX Focal Point, vill dock nyansera siffrorna lite.

– Egentligen är det fel åldersgrupp vi tittar på. Det är framför allt i de senare tonåren som de unga börjar använda narkotika i vårt land.

De båda forskarna är överens om att drogvanorna kommer senare i Grekland än i andra länder. Det är ändå överlag låga siffror. Åldersgruppen 15-64 år ligger också bra till i Grekland.

– Jag tror det beror på att vi har ett mycket krävande skolsystem, säger Manina Terzidou. Fram till 16 år är ungdomarna övervakade av skolan och föräldrarna. Sedan blir det ett friare liv för dem. Särskilt när de börjar i universitetet.

Fotiuo håller med:

– När andra 15-16-åringar i Europa börjar hänga ute på stan och hamnar i riskzonen att börjar med droger, sitter våra ungdomar hemma och läser läxor eller går på extra undervisning efter ordinarie skoltid.

Även när det gäller alkohol skiljer sig den grekiska ungdomskulturen från övriga Europa. Visserligen finns en tillåtande attityd till att dricka vin även för barn, men inte att vara berusad.

– Det handlar om att inte förlora kontrollen, säger Terzidou. Att vara full för en ung kille eller en vuxen är inte tufft. Det är att visa svaghet.

Både hon och Fotiou tror att den inställningen kan ha en preventiv verkan även på narkotikaanvändningen. En annan faktor kan vara att den grekiska allmänheten under senare år bombarderas med budskap om sundare livsstil. Det gäller både fett, socker och tobak.

– Jag tror att det här hjälper till att motverka eventuella försök att öka toleransen för cannabis, säger Fotiou. Det vore ologiskt att acceptera det när alla vet hur hälsofarligt rökning är. Man ser lite av detta i ESPAD-undersökningen när det ställs frågor om attityder. I vissa länder ses cannabis som en drog man blir avslappnad och cool av, men den inställningen finns inte i Grekland. All narkotikaanvändning är fortfarande ett avvikande beteende hos oss. Det finns en social kontroll, den är osynlig, men ständigt närvarande.

Föräldrar mot expertväldet

Babis Tseberis är arkitekt med hustru och två söner. Familjen bodde i staden Xanthi där Tseberis drev en framgångsrik arkitektfirma. Den yngste sonen var emellertid tidigt ett problembarn.

– Men jag kunde inte föreställa mig att det skulle bli *såna* problem, säger han.

När sonen började använda hasch i 12-13 årsåldern förstod varken Tseberis eller hans hustru vad som höll på att ske. Missbruket trappades upp. Heroin kom in i bilden och sonen blev sjukare och sjukare, föräldrarna allt mer maktlösa. På bara några år hade hela denna välbärgade normala familj hamnat i en vanmäktig situation..

– Min son var helt nergången, han var på väg att dö. Det var hemskt. Fruktansvärt att se.

Tseberis fattade det drastiska, men nödvändiga beslutat att bryta upp från hemstaden, stänga företaget, sälja huset och ta med sig hela familjen till Aten där han och sonen påbörjade ett gemensamt behandlingsprogram på STROFI, inom KETHEA. Behandlingen pågick i två år. Tseberis engagerade sig hårt, inte bara i sonens öde utan i hela behandlingen. Han ville lära sig så mycket som möjligt och vara garderad inför framtiden. Han valdes till ordförande för föräldraföreningen och blev dess talesperson.

– Missbruk är verkligen hela familjens problem, säger han. Och det kan drabba vilken familj som helst. Det insåg jag under de här åren. Vi var många välutbildade och så kallade normala familjer som gick på STROFI.

Tseberis blev med tiden ganska kritisk till psykoterapeuterna och läkarna. Det var bara deras ord som gällde i behandlingen.

– Jag tyckte jag lärde mig lika mycket att prata med andra föräldrar och lyssna på deras erfarenheter, men sån samvaro ansågs olämplig. Det störde behandlingen. Jag blev ovänner med flera av terapeuterna.

Han lyssnar intresserat när han får höra hur föräldraföreningarna i de nordiska länderna arbetar, med en central organisation istället för separata, och isolerade, föreningar i varje behandlingsprogram som det är i Grekland. Den nordiska modellen gör att anhöriga blir en viktig påtryckargrupp

– Om vi organiserat oss på det sättet hade de aldrig kunnat satsa så ensidigt på de medicinska behandlingsprogrammen, säger han. I ett sånt program hade min son aldrig kunnat bli lika frisk.

Idag är Babis Tseberis son 20 år och går första året på läkarutbildningen.

– Vilken förvandling! säger han. Jag blir så lycklig när jag tänker på honom.

Politisk enighet om narkotika

Stadshuset i mångmiljonstaden Aten är en förvånansvärt anspråkslös byggnad vid en mycket trafikerad gata nära de värsta drogkvarteren. Vice borgmästaren **Sophie Daskalaki-Mytillineou** sitter på sitt tjänsterum och tar emot den ena gruppen besökare efter den andra.

– Vi är fortfarande ett land med starka familjeband, säger hon. Det tror jag är den viktigaste orsaken till de låga siffrorna för narkotikaanvändning. Kyrkans inflytande spelar också en roll. Alltsammans ingår i den grekiska kulturen.

Efter att ha fått en snabbgenomgång av den svenska narkotikapolitiken säger hon genast:

– Vi har samma inställning att målet ska vara ett narkotikafritt samhälle. Frågan är hur vi ska göra för att hjälpa folk att sluta använda narkotika? Vi är ett konservativt land och ingen vill ha dessa missbrukare i närheten.

Hon berättar om planerna för ett stort rehabiliteringscentrum i Aten, som innehåller både en avgiftning och behandlingsavdelning för ungdomar och vuxna. Befolkningen och borgmästaren i den kommun som gränsar till anläggningen protesterade. Detta blir för övrigt den enda möjligheten till narkotikaavgiftningen i hela Aten. Hittills finns det bara en enda sådan klinik i hela Grekland.

Nu kommer centret att byggas i alla fall tack vare att det råder en politisk enighet och att många sponsorer ställer upp och betalar notan på 30 miljoner euro under de kommande fem åren. Vice Borgmästaren gör ingen affär av att just hennes parti ”Ny demokrati”, ett höger-mitten parti, får genomföra detta. Det andra stora partiet, Pasok (socialdemokraterna) samt de övriga småpartierna i stadsfullmäktige står också bakom satsningen.

– Det finns ingen skillnad mellan partierna i den här frågan, säger hon. Samma sak gäller i det nationella parlamentet. En sådan enighet är mycket ovanligt i Grekland!

Borgmästarens rådgivare

En av de drivande krafterna bakom det nya rehabiliteringscentret är **Pavlos Theodorakis**. Han är socialläkare, psykiatriker och rådgivare åt den ordinarie borgmästaren **Nikitas Kaklamanis** i hälsofrågor och sociala frågor.

– Min roll är att utvidga den lokala myndigheten insatser mot narkotika, säger Theodorakis. Athens kommun driver inte ett enda behandlingscentra och eller avgiftning. Allting sker i de statliga OKANA eller KETHEAs regi. De kämpar var och en för sina inriktningar.

Theodorakis försöker få narkomanvården integrerad i den ordinarie sjukvården. Så är det inte idag. Narkomanerna är även här stigmatiserade och hamnar utanför samhället.

Men lika viktig som behandling är det förebyggande arbetet, menar han. Det finns fyra preventionscentra i stadens regi och nu blir det ytterligare tre. Den mycket energiske Theodorakis arbetar också fram ett nätverk för fältarbete. De ska bli två stycken grupper med sex personer vardera som ska patrullera i centrum och i förorterna för att fånga upp de unga *innan* de blir missbrukare.

Den ensidiga satsningen av regeringen och OKANA att ytterligare öka antalet metadon- och buprenorfinpatienter tycker Theodorakis är fel prioritering. Det finns ju ett grundläggande avståndstagande till narkotika i det grekiska samhället som utnyttja som motivation att helt avstå från droger.

– Det är framför allt kärnfamiljens ställning som är förklaringen till den låga prevalensen i alla drogvanundersökningar. Alla vuxna lägger sig i vad barnen sysslar med. Och då räknar jag även in mor- och farföräldrarna.

Han tror också att den grekisk ortodoxa kyrkans inflytande i samhällslivet och den ännu ganska stränga skolan har haft en skyddande effekt.

Samma resonemang med ett generellt starkt avståndstagande mot narkotika finns när det gäller att dela ut rena sprutor och kanyler.

– Det förekommer inte i Aten eller någon annan stans i Grekland. Och det kommer heller inte att införas i framtiden.